

סוגיות במס' ברכות שיעור #18 – בענין כונה בתפילה

- I. Importance of כונה and some advice. שו"ת יבי"א ח"ג או"ח סימן י'
- II. Getting Ready.
 - A. The proper mood. ברכות דף ל; - sense of fear.
 1. At least no anger, joking, lightheadedness - שו"ע סימן צג סעיף ב' ומשני"ב שם.
 2. Waiting. שו"ע סימן צג סעיף א'.
 - a. before which part of davening?
 - i. פסוקי דזמרא - ערוך השולחן צג: ד'
 - ii. פרמ"ג א"א א'
 - b. How long to wait?
 - i. משני"ב שם ס"ק א' - ideally an hour (for chasidim) but minimally the time to walk ח' טפחים. Idea of an hour only being for chasidim is supported by רמ" תפילה ד: טז
 - ii. שעה - ערוך השולחן שם means a few moments
 - c. Sitting or Standing
 - i. תשובות והנהגות ב: מט בשם גר"ח ופרמ"ג א"א א' - sitting
 - ii. אליה רבה - even standing
 - d. How important is it? משני"ב ס"ק ה' - don't sacrifice בציבור
 - B. Siddur. פרמ"ג א"א צג: ב
 1. even for חזרת הש"ץ צו: ט
 2. אשי ישראל פי"א הערה ז'
 3. משני"ב צה: ה ובאה"ל סימן צה ד"ה צריך - closing eyes.
 - C. Getting rid of other thoughts. שו"ע צה: א' ומשני"ב שם.
 1. Fear and Joy? רבינו יונה ברכות דף ל
 - D. Mindset. Does God owe me anything? שו"ע צה: ה'
 - E. How to stand.
 1. Head Down - Hands - שו"ע צה: ב-ג
 - a. ערוך השולחן צה: ז - whatever works for you.
 2. Feet Together - שם סעיף א' וד'
 - a. Should women also do it (in light of ה: מג"א תרי: ה)?
 - b. בית יוסף סימן צה - to show we aren't running anywhere.
 3. Shuckling.
 - a. What is the reason for it?
 - i. בעל הטורים שמות כ: טו - torah was given with trembling
 - ii. זוהר פרשת פנחס (הו"ד בכף החיים מח: ט) - flickering of the candle of our neshama
 - iii. כוזרי מאמר שני אות עט - looking over into sefer
 - iv. סידור יעבץ (סולם בית אל דף יב ע"ג אות ד) - reinvigorationg "natural heat"
 - b. Should we do it?
 - i. משני"ב צה: ז - minhag is to shake
 - ii. שו"ת רמ"ע מפאנו סימן קיג - no shaking for davening.
 - iii. סידור יעב"ץ שם - happy medium
 - iv. משני"ב מח: ה' - some don't shake for שו"ע, but do whatever is best for כונה.
 - III. What does kavanah mean?
 - A. Two types of כונה.

סוגיות במס' ברכות שיעור #18 – בענין כונה בתפילה

1. The contradiction in the Rambam.
 - a. רמב"ם פי"ד הלכות א', טו, טז - תפילה בלי כונה is worthless.
 - b. רמב"ם פי"י - only מעכב for first beracha
2. חידושי הגר"ח על הרמב"ם.
3. Criticism of R' Chaim's approach.
 - a. תזון איש על הגליון - this would make davening impossible. Rambam was distinguishing between tefilah as an ideal in broad terms, and what is me'akeiv.
 - b. שו"ת מנחת שלמה א:א - makes entire discussion of forgetting where you are up to in קרי"ש moot.
 - c. שו"ת יבי"א ח"ג או"ח סימן ח' - against story in ל ברכות דף ל
- B. Halachos of kavanah.
 1. מודים of פירוש המילים need to know משנה ברורה קא:ב.
 - a. בית יוסף שם - why modim?
 - b. ב"ח - relates to having kavanah at end of beracha
 2. באור הלכה סימן קא - even in between words can't think of other things.
 3. טור סימן קא - at least have ברכה כן
 4. שו"ת ארץ צבי סימן כב ד"ה אמנם גם לזה - tefilah without kavanah is still mitzvah.

1 - שו"ת יביע אומר חלק ג - אורח חיים סימן י ד"ה (ד) אני

אני טרם אכלה לסיים הני פסקי דדינא בענין הכוונה בתפלה, שמע שמעתי שתי"ח א' הרשה לעצמו לפסוק ברבים דבזה"ז אף לכתחלה אין כל חיוב להתפלל בכוונה, ומצות כוונה היא אך לחסידים השרידים אשר ה' קורא. וסמך סמיכה בכל כחו עמ"ש בעירובין (סה), יכולני לפטור את כל העולם מדין תפלה (בכוונה) שנא' ושכורת ולא מיין. ודבריו מהבל ימעטו. כי כל גדולי הפוסקים רוא"ח כתבו דין כוונה אף בזה"ז, גם לאחר מאמר חז"ל הני"ל, וכ"כ באור זרוע הגדול (סי"ס קב), שכל אדם צריך לדחוק עצמו לכוין, ואם אינו עושה כן עבירה היא בידו ומוטב לו שלא התפלל. ע"ש. וכל מעיין בדברי הפוסקים עיניו לנוכח יביטו כמה השתדלו למצוא עצות לכוין בתפלתו. ועי' להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ר"ס ע"ג שכו', שראה למהר"ר אליעזר נחמן פואה ז"ל) לתלמיד הרמ"ע מפאנו (בסי' גורן ארנן, שמצא תיקון לכל אדם לומר כל ברכה בנשימה אחת, ולא ינשום בתוך הברכה כלל, ובזה יוכל לכוין. והוסיף החיד"א, שכן שמע בשם הגאון מהר"י קובו שהרוצה להנצל ממחשבות יאמר כל ברכה בנשימה אחת. ע"ש. ובאמת שעצה זו היא של כת הקודמים. שכן מצאתי לרבינו אשר בר שאול (בדור הראב"ד), בספר המנהגות (עמוד קנב) שכו', יכוין את ראשו ויתפלל בזריות שיאמר כל מה שיוכל לומר בנשימה אחת, ובזה לא יסיח דעתו. או יחשוב כל ברכה וברכה באצבעותיו, או כפי שיראה עצמו שהוא טוב לו לכוין. ע"כ. והאחרונים יעצו להתפלל מתוך הסידור. ונתנו רמז ע"ז, אמר עם הספר ישוב מחשבתו. ועי' בשבולי הלקט השלם (סי' יב) מה שהאריך בזה. וכן בשו"ת תה"ד (סי' יז). וכ"כ מרן בשי"ע /בא"ח/ (סי' צו ס"ב). ועי' בעטרת זקנים שם. ע"ש. ועי' בבא"ח (פ' בשלח אות ה), בשם הגר"ח מוואלוז'ין, שנתן עצה לכל אדם כדי שיוכל לכוין יפה בתפלתו, שיצייר בדעתו צורת האותיות שמוציא מפיו ועי"ז מוכרח שתהיה כוונתו שלמה וקילסו הרהמ"ח שם. וכי דלפחות יעשה כן באבות. ע"ש. והמחפש באחרונים ימצא עצות רבות כהנה וכהנה. ומה שנשען ע"ד חז"ל בעירובין הני"ל, נשען על קנה רצון, כי אין זה אלא דרך לימוד זכות בעלמא, וחלילה לחשוב שכוונתם היתה לסמוך ע"ז לכתחלה ולהתבטל מכוונת התפלה. ועי' בכיו"ב בסי' יקרא דשכבי (דקפ"ד ע"א), דיכולני לפטור קאמר, אבל אינו פוטר, שאין הקב"ה רוצה בכך. ע"ש. ועי' בסי' סמיכת חכמים (דנ"ט ע"א). ובסי' מקראי קדש (דנ"ו ע"א). ובסי' כסא דוד (דקפ"ד ע"א). ע"ש. וכן ראיתי בסי' פלא יועץ (מע' כוונה), שאחר שהביא מאמר זה דיכולני לפטור וכו'. כי, דעכ"פ עתיד ליתן דין וחשבון על אשר לא השתדל ברוב עוז ותעצומות, ואשר בכחו לעשות לא עשה לכוין לפחות מידי פעם בפעם באיזו ברכה, או אפי' באיזו תיבה ברצוא ושוב, שהכל מצטרף לחשבון. כמ"ש המקובלים וכו'. ע"ש. וכ"כ בספרו חסד לאלפים (סי' קא), שהיודעים דין זה זה צריך לכוין עכ"פ באבות, ואינם מכוונים, עתידים ליתן את הדין. או לנו מיום הדין. וכו'. ע"ש. ועי' למהר"ח פלאגי (בה"ח) (סי' יא אות ה), שכו' בשם אור הישר פי"ד, שמי שאינו מכוין בתפלתו משתתף עם רוח הטומאה, ויבא גם השטן בתוכו. או לו ואוי לנפשו וכמה רע גורם לעצמו. ובסי' חס"ל כ', שאין לך צרה גדולה כמו זו כשאינו מכוין בתפלתו, והיא רעה רבה מכל רעות שבעולם. ובסי' בתי כנסיות כ', שהמתפלל בכוונת הלב ניצול מחיבוט הקבר. ע"ש. הרי לפנינו כמה מרבני האחרון שכו' בתומר ענין הכוונה. ועי' בסי' הלבוש (סי' צח ס"ב) שגם בזה"ז יזהר אדם בכל מה שאפשר לעורר כוונתו. וכ"כ הא"ר שם. וכ"כ בסי' בית עובד. ובפי' ללב (שם). ועי' בכה"ח (סי' צח) מה שהאריך בזה. וד"ב הערה.

1א - תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב

משנה/ אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים. אפילו המלך שואל בשלמו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. **גמרא.** מנא הני מילי? אמר רבי אלעזר; דאמר קרא: +שמואל א' א'+ והיא מרת נפש. - ממאי? דילמא חנה שאני, דהות מרירא לבא טובא! אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: +תהלים ה'+ ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. - ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא! - אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: +תהלים כ"ט+ השתחוו לה' בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בהדרת. - ממאי? דילמא לעולם אימא לך, הדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי! - אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: +תהלים ב'+ עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה.

2 - שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צג סעיף ב

לא יעמוד להתפלל אלא (ג) באימה והכנעה, (ד) לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה כגון: דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו: רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו (תהילים קמה יט - כ).

3 - משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צג סעיף ב

לא מתוך וכו' - ר"ל דמצוה מן המובחר שאין עומדים אלא מתוך אימה והכנעה אלא כיון דאין כ"א יכול לזוהר להכניס בלבו הכנעה ואימה עכ"פ לא יתפלל מתוך שחוק אלא מתוך שמחה של מצוה [ב"ח וא"ר]:

4 - שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צג

סעיף א

ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל, כדי שיכוין לבו למקום; ושעה אחת אחר התפלה, שלא תהא נראית עליו כמשאווי שממהר לצאת ממנה.

5 - ערוך השולחן אורח חיים הלכות תפילה סימן צג סעיף ד

ודע דבכאן אין הכונה על תפלת שמ"ע שהרי שוהין הרבה עד שמ"ע בפסוקי דזמרה ובק"ש וברכותיה אלא הכונה על כל סדר התפלה דהענין מהשהיה הוא שתיקה והתבוננות בלב להבין לפני מי הוא מכין עצמו להתפלל וכתב בסדר היום דאחר התפלה כשצריך לצאת אם יכול להתעכב עד שלא ישארו עשרה אנשים בבית הכנסת מה טוב בכדי שהוא לא יהיה בהגורמים סילוק השכינה שהרי נתעכב עד שלא נשארה שיעור השראת השכינה דשכינה אינה שורה בפחות מעשרה ע"ש והנה זה ודאי אין כל אדם יכול לעשות כן מיהו בזה ודאי צריך לזוהר שאם יש עשרה בצמצום שלא יצא הוא הראשון מהעשרה דבזה ודאי מבטל השראת השכינה:

6 - פרי מגדים א"א צג:א'

ומיהו אנו מתפללין וקורים פסוקי דזמרה מקודם (שיעור פסוקי דזמרה חצי שעה) ואח"כ ברכות וק"ש ושוהה מעט קודם שיתחיל פסוקי דזמרה הוה קרוב לשעה כמו חסידים.

7 - משנה ברורה סימן צג ס"ק א'

שעה אחת - תר"י הוכיחו מגמרא דאע"ג דבכל מקום דאמרינן שעה פ"י שעה מועטת הכא פ"י שעה אחת מ"י"ב שעות ביום ומיהו זה לחסידים ולשאר עם די בשעה מועטת שישא קודם שיתחיל שהוא כדי הילוך ח' טפחים כמש"כ בסימן צ' סוף ס"כ ע"ש. כתב בסדר היום אם יכול להתעכב עד שלא ישאר עשרה בבה"כ טוב לו ע"ש טעמו גם כי הישיבה בבה"כ הוא מצוה בפני עצמה:

8 - רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ד הלכה טז

כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתנוונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאווי ומשליכו והולך לו, לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה.

9 - ערוך השולחן אורח חיים הלכות תפילה סימן צג סעיף ד

סוגיות במס' ברכות שיעור #18 – בענין כונה בתפילה

וגם הטור כתב וז"ל ובבואו להתפלל ישא מעט וכו' אבל רבינו הב"י כתב בסעיף א' ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל כדי שיכוין לבו למקום ושעה אחת אחר התפלה וכו' עכ"ל והוא נגד הרמב"ם והטור שלא הצריכו לנו שעה אך כונתו נ"ל משום דשם שעה כולל גם מעט גם הרבה לפיכך לא חש בזה ודרכו לקצר אבל אין כונתו לשעה ממש [עמג"א סק"א ולפמ"ש אתי שפיר] ויש מי שמצריך דוקא שישב וישהה דעיי' ישיבה מתיישב יותר בכונת התפלה ואין לישראל כיון דדין זה הוא מפני הכונה וא"כ לפי דברי הטור ושי"ע דעתה אין מכוונים כל כך למה צריכים לשהות דאין זה שאלה דודאי אנו מצווים לעשות כל טצדקי שאפשר לבא לידי כונה ואם לא יועיל הרי לא יזיק וא"א לפטור עצמינו מזה

10 - אליה רבה סימן צג

והנה בלחם חמודות שם דיקדק מטור ורמב"ם דדוקא ישיבה מעט בעיני עיי"ש. ולעני"ד משמע כרמב"ם פ"א מה' תפלה [ה"ז] וטור ס"י קנ"א [ס"א] דישב לשון שהייה הוא, ואפילו שוהא בעמידה קאמרי, וכ"כ הב"ח. אך אפשר לחלק בטעמו, דהכא ישיבה דוקא בעיני, שעיי' ישיבה מתיישב יותר לכווין, ולאחר תפלה כשיושב אין התפלה עליו כמשאוי, משא"כ בשהייה עיי' עמידה, אבל התם דטעמו שיעשה מצוה בבית הכנסת, ובשהייה עיי' עמידה נמי איכא מצוה.

11 - משנה ברורה סימן צג ס"ק ה'

ומ"מ אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט עכשו שאין מכוונים כ"כ בתפלה ולא הזהירו אלא לכתחלה שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה:

12 - פרי מגדים אשל אברהם צג:

ודאי למי שיוכל טוב להתפלל מתוך הסיודור שלא להבליע נקודה אחת

13 - משנה ברורה סימן צו ס"ק ט

להתפלל מתוכו - ונמצא באחרונים שאף בחזרת הש"ץ נכון הוא שיהיה הסיודור פתוח לפניו להיות אזניו פקוחות על מה שאומר הש"ץ:

14 - ספר אשי ישראל פרק יא הערה ז'

ועיין הפ"ץ חיים בסוף ספרו שם עולם בהשמטות דראשון לכל צריך שיתפלל מתוך סידור ועכ"פ בתפילת שמו"ע עיי"ש מה שהאריך. ועיין בספר אבן שלמה פרק ט' הערה ב' בשם הגר"א על הפסוק "ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה" ר"ל להתפלל מתוך סידור.

15 - משנה ברורה סימן צה ס"ק ה'

למטה לארץ - ואותן המגביהים ראשיהם ועיניהם למעלה כמביטים על הגג המלאכים מלעגים עליהם [ס"ח סיי"ח] וכתב הפמ"ג שאין לעשות תנועה משונה וביחיד רשות ולא בצבור ובפרט להרים קול וכדומה. כתבו האחרונים שכל מי שאינו עוצם עיניו בשעת תפילת י"ח אינו זוכה לראות פני שכינה בצאת נפשו אך אם מתפלל בסידור ועיניו פקוחות כדי לראות בו לית לן בה. ועיין לעיל בסימן צ"א סק"ו במ"ב:

16 - ביאור הלכה סימן צה

צריך שיכוף וכו' עיניו למטה לארץ - עיין במ"ב שכל מי שאינו עוצם עיניו כו' הוא משכנה"ג המובא בבה"ט ועיין בספר מאמר מרדכי שכתב דמדין התלמוד אין איסור בעיניו פתוחות רק שיהיו עיניו למטה כלפי ארץ וראיה מלעיל סימן צ' סכ"ג אך לפי מה שכתבו האחרונים בשם הזוהר דצריך להעצים עיניו בשעת תפילה נראה שהזוהר הקדוש חולק בזה על תלמודא דידן עיי"ש ובח"א כלל כ"ב דין י"א משמע דעיקר האיסור אף לפי הזוהר הוא דוקא כשמסתכל בעיניו הפתוחות אז בשאר דברים אבל אם עיניו למטה כלפי ארץ ואין מכוין אז להסתכל בד"א לכו"ע שרי [שהרי הח"א שם כתב מקדים עליו מה"מ והוא מהזוהר] ולא פליגי כלל ומ"מ לכתחילה נכון להחמיר לעצום עיניו כדי שלא יסתכל בד"א:

17 - שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צח סעיף א'

המתפלל צריך שיכוין בלבו (א) פירוש המלות שמוציא בשפתיו; ויחשוב כאלו שכינה כנגדו; ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכונתו זכה בתפלתו; ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חוקר כל המחשבות. וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה. ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה,

סוגיות במס' ברכות שיעור #18 – בענין כונה בתפילה

ישתוק עד שתבטל המחשבה. וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים, ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. הגה: ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם, ויסיר כל תענוגי האדם מלבו (הר"י ריש פרק אין עומדין). ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום (בנימין זאב סי' קס"ג ואגודה פ' כיצד מברכין).

18 - משנה ברורה סימן צח ס"ק א

ואל יכוין האדם בשמות ויחודים רק יתפלל כפשוטו להבין הדברים בכונת הלב אם לא מי שהוא בא בסוד ד' ויודע לכוין ביה בלבא ורעותא ודחילו דאליה ח"ו מקלקל בזה הרבה עיין מ"א בשם הזוהר ובתשובת רש"ל סימן צ"ח כתב באורך והעיד על הר"ש שאמר אחרי שלמד סתרי הקבלה שהוא מתפלל כתינוק בן יומו. ועיין בפני יהושע ר"פ א"ע שכתב דאלו הכונות המבוארים כאן בשו"ע א"א לכוין בשעת התפלה רק קודם ובתפלה צריך לכוין פירוש המלות עי"ש:

19 - רבינו יונה ברכות דף ל

אע"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג אבל הקב"ה אינו כן אדרבה כשהאדם מתבונן בגדלותו וירא מפניו ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצות ושש ונעלס בקיומה שידוע כי שכרו אתו ופעולתו לפניו ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד עבדו את ה' ביראה ובפסוק אחר עבדו את ה' בשמחה ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותה יראה תשמחו ותגילו

20 - שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צח סעיף ה

אל יחשוב: ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו כיון שכוונתי בתפילתי, כי אדרבה זה מזכיר עונותיו של אדם (שעי"י כך מפשפשין במעשיו לומר בטוח הוא בזכותיו), אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו. ויאמר בלבו: מי אני, דל ונבזה, בא לבקש מאת ממ"ה הקדוש ברוך הוא, אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו.

21 - שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צה

סעיף א

יכוין רגליו זה אצל זה בכיוון, כאלו אינם אלא א' להדמות למלאכים דכתיב בהן: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז) כלומר: רגליהם נראים כרגל אחד (ועי"א כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות, דרך קרוב והגשה לדבר שצריך לעשות) (רוקח).

סעיף ב

* צריך שיכוף ראשו מעט, שיהיו א' עיניו למטה לארץ, ויחשוב כאילו עומד בבית המקדש, ובלבו יכוין למעלה לשמים.

סעיף ג

מניח ידיו על לבו כפותין, (פירוש כקשורין) הימנית על השמאלית, ועומד כעבד לפני רבו, באימה, ביראה ובפחד, ולא יניח ידיו על חלציו, מפני שהוא דרך יוהרא (ועי"ל ריש סי' צ"ז).

סעיף ד

טוב לכוין רגליו גם בשעה שאומר קדושה עם ש"צ.

22 - ערוך השולחן אורח חיים הלכות תפילה סימן צא סעיף ז

וכתבו רבותינו בעלי הש"ע בסעיף ו' דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים ובעת הזעם יש לחבק הידים בשעת התפלה כעבדא קמי מאריה ובעת שלום יש להתקשט בבגדים נאים להתפלל עכ"ל וכבר כתבנו מזה וחיבוק ידים הוא שחובק אצבעות ידיו זה בשל זה כאדם ששובר אצבעותיו כשמצטער ויש מהחכמים שהיו עושים כן גם בעת שלום [ר"ב בשבת י.]. ומי"מ יש לזיזתו שלא לחבוק אצבעותיו בעת שלום כי בזה מוריד דין על עצמו אלא יניח ידיו זע"ז כפותין [הגר"ז] ואין טבעי בני אדם שוים בזה ויש שקשה עליהם להתפלל באופן זה אלא מניחים הידים על הסטענדע"ר או על הדף הדבוק בכותל ואין כלל קבוע בזה וכל אחד יעשה כפי מה שמוטב לו להתפלל באופן זה ולא יתפלל בבתי ידים [האנטשוי"ך]:

23 - מגן אברהם סימן תרי ס"ק ה

סוגיות במס' ברכות שיעור #18 – בענין כונה בתפילה

דוגמת מלאכי - ולפי"ז אין הנשים לובשין לבנים דאין יכולים להיות כמלאכים דעיר גברי כתיב כמ"ש מט"מ גבי טבילה ומ"מ הקיט"ל יכולים ללבוש שיכנע לבם, אפי"ז מי שלובש שק מחמת תשובה אסור ללבוש ביה"כ (ס"ח תרטי"ז ריש הלוי סימן ו'), איתא בילקוט שופטים דף ט' ע"א לעשות פתילות עבות בבה"כ להרבות אורן:

24 - בית יוסף אורח חיים סימן צה

והטעם שצריך לכון את רגליו נראה שהוא לפי שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאילו הוא מלאך משרת ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב טעם אחר שהוא רמז שנסתלק ממנו התנועה לברות ולא להשיג שום חפץ מבלעדי יי' :

25 - זוהר פרשת פנחס (הו"ד בכף החיים מח:ט)

מאי הוי דכל עמין דעלמא לא נענועא אלא ישראל בלחודייהו דכד לעאן באורייתא מתנעין הכא וכו' נשמותיהן דישראל אתגור מגו בוצינא קדישא דדליק דכתיב "נר ה' נשמת אדם" והאי נר בשעתא דאתאחיד בגו אורייתא דלעילא לא שכך נהורא עלי' אפילו רגעא חדא אלא מתנענא נהורא לכאן ולכאן וכו' נשמתא דעמין מדעכין כקיש בלא נהורא וכו' :

26 - ספר הכוזרי מאמר ב אות עט - פ

עט. אמר הכוזרי: אשאל אותך התדע למה מתנועעים היהודים בקריאת העברית. פ. אמר החבר: אמרו, כי בעבור העיר החום הטבעי, ואינני סבור שהוא אלא מצד הענין שאנחנו בו, כי מפני שיכולים לקרוא רבים מהם פה אחד היה אפשר שיתקבצו עשרה מהם או יותר על ספר אחד, ובעבור זה היו ספרינו גדולים, ויצטרך כל אחד מהעשרה שיטה עם העתים לעיין התיבה, וישוב, והוא נוטה ושב תמיד מפני שהספר בארץ, והיה זה הסבה הראשונה, ואחר כך שב מנהג מפני ההסתכלות והראיה ולהדמות כאשר הוא טבע בני אדם. וזולתנו קורא כל אחד בספרו ומקרבו אל עיניו או יקרב הוא אליו כפי רצונו, מבלי שיצר עליו חברו, ואיננו צריך שיטה וישוב...

27 - סידור יעב"ץ סולם בית אל דף יב ע"ג אות ד'

ש"מ שהוא מנהג פשוט בישראל בימי קדם שכל מנהגן תורה ולא ערער עליו וכו'... אע"פ שהוא דחה סברא זו היא עיקר לעני"ד, ומ"ש בו החבר מדעת עמו הוא רחוק מאד] כי בודאי מתעורר החום הטבעי ע"י ההתנועעות והוא המעורר ומקיץ לנפש מתרדמה שתתיישר בקריאת דברי תורה וקדושה ולכן לתפלה תכין הלב אל הכוונה הנכונה ותגרום התעוררות עליון וכו' דכך הוא דרך ומנהג בעלי מלאכה ועסר הזריזים המתיישרים בפעולותיהם להתנועע ולהרגיש כל אבריהם שיהיו מזומנים בחשק והסכמה אחת להעזר בהוצאת פעולתם לאור בשליות ובאמת עכ"ל.

28 - משנה ברורה סימן צה ס"ק ז'

באימה - ויש להתנועע בשעת תפלה משום כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך [פרי"ח בשם כמה פוסקים וכן הסכים במגן גבורים]:

29 - שו"ת הרמ"ע מפאנו סימן קיג

חדא, בתפלה יאות אמרין כי אני מודה ובא שאסור לנענע גופו בשעה שאדם מתפלל +עדיין בהגהת מהרמא"י ז"ל לש"ע טא"ח סימן מ"ח+ לא נאמר כל עצמותי תאמרנה אלא שבחו של מקום דכתיב ה' מי כמוך, אבל בתפלה למדנו בה כמה הלכאתא גבראתא מקראי דחנה וזו לדין אחת מהן, דכתיב רק שפתיה נעות רק מעוטא הוא, ואי לאסור השמעת הקול הרי בפירוש נאמר וקולה לא ישמע הא אינו ממעט אלא תנועת הגוף, וכן כתיב בחיות הקדש בעמדם תרפינה כנפיהם אלמא בתפלת העמידה צריך להשבית הכנפים וה"ה לכל הגוף מן התנועה והעופפות, וכן בדין שהתפלה תהא מעמקי הלב וכתוב תכין לבם תקשיב אונך; ומנהג ותיקין לנוע מעט בחותמי הברכות בלבד מעין מה שאנו מתנועעים בקדושה על שם וינועו אמות הספים אף כאן אסמכוה אקרא דכתיב מפני שמי נוחת הוא, ויש בזה ובזה שבחו של מקום, אבל בכלל הברכות מנוחת הגוף נוחת טפי בין בראשונות בין באמצעיות ואחרונות דבכלהו שם תפלה חד הוא.

30 - סידור יעב"ץ שם

אכן עדיין צריך למודעי ולהודיע פשר דבר כי בודאי אין נכון להתנועע מאד כמשתגע ולא להיות כבד כאבן [דלא תנן אלא בכבוד ראש כפוף ונכנע ואין כבדות הגוף במשמע] דומם עיף יגע, אלא בנחת ולאט באופן שנוגע לנפש לעוררה ובכבוד ומורא למקום אינו פוגע ובזה קיימנו קצת דברי הרמ"ע עכ"ל.

31 - משנה ברורה סימן מח ס"ק ה

בשעה שמתפללים - ויש פוסקים שחולקין ע"ז ואומרים דבתפלה אין להתנענע ורק בפסוקי דזמרה וברכת ק"ש ולימוד התורה אפילו שבע"פ המנהג להתנענע. וכתב המ"א ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. והכל לפי מה שהוא אדם אם מכוין היטב ע"י תנועה יתנענע וא"ל יעמוד כך ובלבד שיכוין לבו. וקצת מתנענעים תנועה משובשת שהגוף עומד על עמדו רק בראש הופך פעם לימין ופעם לשמאל דרך גאוה אין לעשות כן:

32 - רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ד

הלכה א

חמשה דברים מעכבין את התפלה אע"פ שהגיע זמנה, טהרת ידים, וכיסוי הערוה, וטהרת מקום תפלה, ודברים החופזים אותה, וכוונת הלב.

הלכה טו

כוונת הלב כיצד כל תפלה שאינה בכוונה כ אינה תפלה, ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה, מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו, לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מיצר אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו, אמרו חכמים ישהה שלשה ימים עד שינוח ותתקדר דעתו ואח"כ יתפלל.

הלכה טז

כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו, לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה.

33 - רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה א

מי שהתפלל ולא כיון את לבו יחזור ויתפלל בכוונה, א ואם כיון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך

34 - חידושי רבינו חיים הלוי הלכות תפלה פ"ד הל"א

ונראה לומר דתרי גווני כוונות יש בתפילה האחת כוונה של פירוש הדברים ויסודה הוא דין כוונה ושנית שיכוון שהוא עומד בתפלה לפני ה' כמבואר בדבריו פ"ד שם ז"ל ומה היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו עומד לפני השכינה. ונראה דכוונה זו אינה מדין כוונה רק שהוא מעצם מעשה התפלה, ואם אין לבו פנוי ואינו רואה את עצמו שעומד לפני ה' ומתפלל אין זה מעשה תפלה, והרי הוא בכלל מתעסק דאין בו דין מעשה. וע"כ מעכבת כוונה זו בכל התפלה דבמקום שהיה מתעסק דינו כלא התפלל כלל וכאלו דלג מלות אלה והלא ודאי דלענין עצם התפלה כל הי"ט ברכות מעכבין. ורק היכא שמכוון ומכיר מעשיו ויודע שהוא עומד בתפלה אלא שאינו יודע פירוש הדברים שזה דין מסוים רק בתפלה לבד הוספת דין כוונה. בזה הוא דאיירי הסוגיא דברכות דף לד: המתפלל צריך שיכוון לבו בכל הברכות ואם אינו יכול לכוון את לבו בכולם יכוון באחת מהן, אמר ר' חייא א"ר ספרא משום חד דבי רב באבות. ובאמת דגם בדין כוונה תרי דינים יש בזה, חדא דין כוונה שמכוון לעשות המצוה והוי מדין כוונה של כל המצות דקיי" מצות צריכות כוונה. ובזה אין חילוק בין ברכה ראשונה לשאר התפלה כיון דהוא דין הנוהג בכל המצות וכשאר המצות דכל המצוה כולה צריכה כוונה ולא מהני כוונת מקצתה הכי נמי בתפלה דכוונה כולה צריכה כוונה. וזהו שפסק כן הרמב"ם דהא דבעינן שידע שהוא עומד בתפלה מעכב בכל התפלה כולה והיינו מתרי טעמי חדא משום דבלאו הכי הוי מתעסק ועוד משום דין מצות צריכות כוונה דתרווייהו מעכבי בכל התפלה כמו בכל המצות. ורק בכוונת פירוש הדברים דהוא דין מסוים רק בתפלה בזה הוא דקיי"ל דלא מעכבא רק בברכה ראשונה דאבות וכמבואר בהסוגיא דברכות דף לד.

והנה בפ"ד גבי כוונת שידע שהוא מתפלל כתב הרמב"ם ז"ל כוונת הלב כיצד כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה, מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו, ובפ"י שם לא כתב הרמב"ם רק חד גונא מי שהתפלל ולא כיון לבו יחזור ויתפלל בכוונה ואינך תרי בבי שימוד דעתו אם יכול לכוון וכן הא דבלא כיון הוי כלא התפלל השמיט. ונראה דדעת הרמב"ם דשני מחלקות הן בתפלה זאת הכוונה שהוא מכוון ומכיר שהוא עומד בתפלה דזה הוי משום דין מתעסק ומשום דין מצות צריכות כוונה דזה הדין והעיקוב הלא נוהג בכל התורה ובכל המצות לחוד. וכוונת פירוש המחלות לחוד. ותרי גווני חיובי המה בתפלה מחויב הוא לכוון שהוא עומד בתפלה משום דלא נשיא תפלה משאר מצות ומחויב הוא בכוונת פירוש הדברים משום חובת כוונה המסויים רק בתפלה ושני החיובים אין מעכבין זה את זה אלא דיוצא מזה ממילא דאם הוא מתעסק או חסר לו דין כוונה של כל המצות א"כ הרי בטל עיקר המצוה וממילא דהרי הוא כלא התפלל ואם אינו יכול לכוון אל יתפלל כיון דאין זה תפלה כלל אכן בחובת כוונה של פירוש הדברים כיון דהויא מסוימת רק בתפלה ע"כ אמרינן דאע"ג דאינו יכול לקיימה מ"מ שפיר חיילא עליה חובת תפלה שיעשה אותה ככל המצות ואית בה דין תפלה.

35 - חזון איש בגליונות לחידושי הגר"ח

זהו דבר שאי אפשר דבשה שמתעשת ולבו מהרהר בדבר מן הדברים ודאי יש כאן היסח הדעת מכוונת שכתב הר"מ וכמר אמרו ב"ב קסד: דעיון תפלה אין אדם ניצל מהם בכל יום, ואמרו נחזיק טיבותא לרישא כמשי"כ תו' שם מהירושלמי, ואפשר כוונת הגאון ז"ל בשעה שעומד להתפלל וכל התפלה סתמא כלשמה, ואי"כ לא שייך לדון אי סגי באבות, ולו"ד הגאון ז"ל י"ל דהר"מ פ"ד בעיקר התפלה איירי וענינה, אבל שיעור שחייבו חכמים לעכב פירש בפ"י וכן בגמרא לא תנינא בחד דזכתא ויש בדברי הר"מ העת מאמרי חז"ל בהפלגת הכוונה אבל אין כולם מעכבים, ואם עמד מתוך הלכה שאינה פסוקה אינו חוזר ומתפלל וכן כיו"ב וכל אדם העומד להתפלל לא שייך בו מתעסק דלעולם יש בו ידיעה כהה שהוא תפלה לפניו יתברך אלא שאין לבו ער כל כך ובידיעה קלושה סגי דיעבד אלא שאינה רצויה ומקובלת כל כך.

36 - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן א

והנה התוס' במס' ר"ה ט"ז ע"ב בד"ה ועיון, הביאו מהירושלמי ברכות פ"ב ה"ד א"ר חייא רבא מן יומא לא כוונת אלא חד זמן בעית מכוונת וכו' שמואל אמר אנא מנית פרחיא ר' בון בר חייא אמר אנא מנית דומסיא וכו' עיי"ש, ונראה דצרכים לומר לפ"ז שאין הדברים כפשוטם, או רק חשבו מחשבות אלה ולא אמרו כלום באותה שעה.

אבל צ"ע ממה שאמרו בגמ' ובשו"ע /או"ח/ סי' ס"ד סעיף ד' היה עומד בוכתבתם שבפרשה שניה דאם התחיל למען ירבו ימיכם א"צ לחזור דסירכיה נקט ואתא, ותלין דמסתמא אמר כפי הרגל לשונו לומר למען ירבו אתר וכתבתם שבשניה, וכמדומה דהאי דינא לא משכחת אלא במי שקורא ולא ידע כלל שהוא קורא דחשיב כמתעסק ואפ"ה יצא ידי קריאת שמע, ומשמע מזה שגם לענין מתעסק מועיל מה שנתכוין בתחלה וצ"ע. ומ"מ נראה דכ"ז דוקא למי שעושה מעשה ומדבר בפיו דשפיר אמרינן דכמו דמהני לענין כוונה מהני נמי להחלק שמדבר ואינו יודע כלל שמדבר, אבל מי ששומע מאחרים ונתכוין לצאת אם באמצע לא שמע חלק מהדברים שמעכבים גם בדיעבד וכ"ש בסוף הברכה דבכה"ג אפילו אם שמע את קול המדבר אך לא נתן כלל אל לבו לשמוע את התיבות מסתבר דאף להסוברים דיצא אע"פ שאינו מבין מ"מ בכגון דא לא יצא.

37 - שו"ת יביע אומר חלק ג - אורח חיים סימן ח ד"ה אולם ראיתי

אולם ראיתי בחי' רבינו חיים הלוי מבריסק (בפ"ד מה' תפלה), שכי' להסביר דברי הרמב"ם בזה, שיש ב' ענינים בכוונת התפלה. האחת כוונת פירוש הדברים והמלות לחוד, ויסודה הוא דין כוונה. והשנית שיכוין שהוא עומד בתפלה לפני ה', שאינה מדין כוונה, רק שהוא מעצם מעשה התפלה. ואם אינו רואה את עצמו שעומד בתפלה לפני ה' אין זה מעשה תפלה, והרי הוא בכלל מתעסק שאין בו דין מעשה כלל. ולכן כוונה זו מעכבת בכל התפלה, שבמקום שהיה כמתעסק דינו כאילו לא התפלל כלל, וכאילו דילג תיבות אלה, והא דדאי דלענין עצם התפלה כל הי"ט ברכות מעכבין. ובהכי מיירי הרמב"ם (בפ"ד הטי"ו), וכמ"ש אח"כ (בהטי"ז), כיצד היא הכוונה, שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה. ע"כ. והואיל וכוונה זו מדין מתעסק, ומדין מצות צריכות כוונה, שנוהגים בכל התורה ובכל המצות, הויא לעיכובא. ולכן אם התפלל בלא כוונה זו הו"ל כאילו לא התפלל כלל וחוזר ומתפלל. וכן צריך לאמוד דעתו שאם אינו יכול לכוין אסור לו להתפלל. אבל בפרק יו"ד /י" מה"ת = מהלכות תפלה = מיירי בכוונת פירוש המלות, שהוא רק בתפלה ולא בשאר מצות, ולכן אף אם אינו מקיימה חיילא עליה חובת תפלה. והרי להרמב"ם עצמו מצות תפלה מה"ת, ואף להתולקים עליו היינו רק בחיוב תפלה אבל קיומה וענינה הוי מה"ת לכ"ע, וכיון דמה"ת הויא תפלה אף בלא כוונת פ"י הדברים, גם אם לא יוכל לכוין בזה צריך להתפלל. ורק אם יוכל לכוין אלא שהתפלל בלא כוונה יחזור ויתפלל משום הך כוונה שחיובה מדבריהם. ולכן לא כ"י הרמב"ם בפרק י" שימוד דעתו אם יכול לכוין, וכתב רק שיחזור ויתפלל. עת"ד. ולפ"ז הרמב"ם תנא ופליג ע"ד התוס' והרא"ש הנ"ל, דסברי שאף לענין כוונת פ"י הדברים צריך לאמוד דעתו, אם יכול לכוין באבות יתפלל, ואם לאו אל יתפלל. ולפע"ד יש להקשות מהגמרא (ברכות ל:), ר' חייא בר אבא צלי והדר צלי. א"ל ר' זירא מ"ט עביד מר הכי, אילימא משום דלא כוין מר דעתיה, והא"ר אלעזר לעולם ימוד אדם א"ע אם יכול לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל, אלא דלא אדכר מר דריש ירחא (יעלה ויבא). והתניא וכו'. ע"ש. ואם איתא לדברי הגאון מבריסק, אמאי קאמר אלא דלא אדכר דריש ירחא, ותיפוק ליה דבכוונה גופא יש חילוק בין פ"י הדברים ובין כוונת עמידתו בתפלה לפני השי"ת ונהי דלענין כוונת עמידתו בתפלה חייב לאמוד דעתו, אבל בכוונת פ"י הדברים א"צ אומד, ולעולם חייב להתפלל. ולכן הוא חוזר ומתפלל מכיון שלא כיון באבות. א"ו שאין חילוק בזה, ולעולם צריך אומד, ולא היה לו להתפלל אם לא שאמד דעתו בתחלה דשפיר מצי מכיון באבות. וכד' התוס' והרא"ש.

38 - משנה ברורה סימן קא ס"ק ב

שיכוין - היינו [פירוש המילות ע"כ מה נכון מאוד להמונים שילמדו פירוש המילות של כל התפלה ועכ"פ של ברכת אבות ומודים בודאי יש חיוב עליו לידע ביאורו:

39 - בית יוסף אורח חיים סימן קא

כתוב בסמ"ק (סי' יא ט.) אם אינו יכול לכוין בכל ברכות י"ח יכוין באבות ומודים ואם אינו יכול לכוין בשניהם יכוין באבות עד כאן וצריך תלמוד מנין לו דעדיף מודים טפי משאר ברכות:

40 - ב"ח אורח חיים סימן קא

כתב הרב רבי אליעזר וכו'. נראה דטעמו דחתימת הברכה הן סיפור שבחיו יתברך וראוי שיכוין את לבו יותר בסיפור שבחיו ממה שיכוין בשאלתו וכן כתב הסמ"ק ריש סימן י"א דלאחר שהביא דברי ר"א כתב וכן הדין נותן כי מי שמכוין בשאלתו ולא יכוין בשבחיו של הקב"ה מחייב את עצמו עכ"ל ונראה שמזה הטעם כתב לשם הסמ"ק שאם אינו יכול לכוין בכל הברכות של י"ח יכוין באבות ומודים ואם אינו יכול לכוין בשניהם יכוין באבות ע"כ וכתב ב"י וצריך תלמוד מנין לו דעדיף טפי מודים משאר ברכות ולפע"ד נראה דטעמו לפי שברכת אבות היא תחלת שלש ראשונות שמסדר שבחיו מקודם שישאל צרכיו ומודים היא תחלת שלש אחרונות לאחר שקיבל פרס מרבו דמשבחו והולך לו ולפיכך תקנו שיהא שוחה באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף וא"כ ודאי כי היכי דהצריכוהו לכוין באבות על כל פנים הכא נמי במודים ומאי דהזכירו בגמרא אבות אינו אלא דבדיעבד אפילו לא כיון אלא באחת שהיא אבות יצא ואין צריך לחזור אבל לכתחלה צריך לזוהר במודים כמו באבות דאידי ואידי שבחיו נינהו:

41 - ביאור הלכה סימן קא

המתפלל וכו' - זה איתא אפילו למ"ד לעיל בסימן ס' ס"ד דמצות אין צריכות כונה דשם היינו לצאת ידי המצוה משא"כ בזה דענינו הוא שלא יכוין בדברים אחרים בעת התפלה. ומשמע מלשון הרשב"א המובא בב"י לעיל בסימן ס"ג ד"ה כתב דיש לזוהר באבות שלא יהא לבו פונה באמצע הברכה לדברים אחרים ואפילו אם בעת שיאמר אח"כ התיבות של הברכה יחזור ויכוין כן משמע לכאורה שם מפשטות לשונו אף דיש לדחות קצת ויש לעיין לענין דיעבד ועכ"פ לכתחלה יש לזוהר בזה מאוד:

42 - טור אורח חיים הלכות תפלה סימן קא

כתב הרב רבי אליעזר שירגיל אדם עצמו שיכוין לפחות בחתימה של כל ברכה שיש בהן מאה ושלוש עשרה תיבות כמו שיש בתפלת חנה ומאה ושלוש עשרה פעמים לב בחומש לומר שצריך בהן כוונת הלב

43 - שו"ת ארץ צבי סימן כב ד"ה אמנם

אמנם גם לזה מצאתי בס"ד רפואה מה"ת והוא לדעת תוס' פסחים קטו. הובא בהדמת ספר אגלי טל דאף למ"ד מצ"כ מ"מ גם בלא כונה שם מצוה עליה עיי"ש וא"כ מי שא"א לו לעשוות מצוה בכונה חייב עכ"פ לעשוותה בלא כונה דאע"ג דכונה מעכבת ואם יכול צריך לחזור ולעשוותה בכונה מ"מ כיון דגם בלא כונה שם מצוה עלה בודאי חיוב גמור עליו לעשוות עכ"פ בלא כונה וה"ה בני"ד לענין תפלה אף מי שאין בידו לכוון מוטב להתפלל בלא כונה משלא להתפלל כלל, ובמלחמות דף פג דר"ה מבואר דכוונת הלב וכוונת מצוה דין אד להם עיי"ש והו"א תמה עליו ובס"ד מצאתי ראיה לרמב"ן ז"ל בהקדמה לתקוני הזגר וז"ל ובגין דא כוונה דאיהו מחשבה צריך לאקדמה למצוה ובד"ד שוויה רבנן כוון מחשבתא דצלותא בברכה קדמאה דהכי אוקמוה אם לא כוון בברכה ראשונה חוזר לראש עכ"ל נראה בעליל דכוונת הלב באבות הוא מצד כוונת מצוה כמו כל מצוה דצריכה כונה וכוונה באבות הוא כמו כונה לפני המצוות וראה זה חדש עוד ראיה להמלחמות ד' מתוספתא פ"ב דר"ה ומי שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכו' שנאמר תכין לבם תקשיב אזניך וקרא זה בכוונת הלב קאי ולא בכוונת מצוה הנה דשניהם שוין ושקולין וא"כ כמ"ש לענין כוונת מצוה דגם בלא כוונה שם מצוה עליה ה"ה בלא כוונת הלב באבות